

A MISKOLCI AVASI TEMPLOM 16. SZÁZADI SÍRKÖVEI

GYULAI ÉVA

Az Avasi Református Egyház gyülekezetének ajánlom

A diósgyőri várhoz tartozó uradalom mezővárosának, Miskolcnak kora újkori története – ellentétben írásos kútfőinek gazdagságával – nem bővelkedik tárgyi emlékekben. A kevés tárgyi forrás között is különleges figyelemre tarthat számot az a sírkőpár, amely az Avasi református templom keleti falpilléreibe építve a 16. századi kőszobrászat egyedüli emléke a városban. Ezek a sírkövek azonban nemcsak tárgyi monumentumok, hanem feliratukkal a kor epigráfiai, írásos forrásaiként is tekintendők.

A sírkőpár, a város újabb közvéleménye számára a század elején megjelent Miskolc-monográfia szerint, az Avasi templomban „1833-ban fedeztetett fel úrasztalától kelet felé néző első s második sorban levő székek között a felgyülemllett szemét alatt; a mikor azután bedeszkrátott”.¹

Az Avasi templom 1941-ben végzett régészeti feltárása során ismét előkerült a két sírkő a XI. és XII. számú kripták fedőlappjaként, szorosan egymás mellé helyezve.² Ekkor helyezték őket eredeti helyükről, a templom padlójáról annak falába (1–2. kép). A sírkövek latin nyelvű feliratát már 1904-ben közölte Miskolc monográfusa Szendrei János³ (3–4. kép), majd az Avasi templom műemléki helyreállítása alkalmából íródott kötetben is publikálta Novotny Gyula⁴ (5–6. kép), aki az egyik epitáfiumot fordításban is közzétette⁵ (7. kép). Ezek a publikációk azonban a tárgyak legjellemzőbb adataival – méretükkel – adósak maradtak. A gyermekként meghalt Miskolczi István szürke homokkőből faragott 1588-ból való sírkövének mérete: 66x139 cm, édesanyjának Miskolczi Ambrusné Illavölgyi Katalinnak 1589-es sírfedlappja szürke mészkőből készült, mérete: 95x179 cm (8–9. kép).

A feliratos emlékek szövegét a paleográfiai és epigráfiai szövegkiadásban használt jelölésekkel közöljük:

() = rövidítések feloldása;

[] = olvashatatlan, hiányzó szövegrészek jelölése és pótlása;

< > = a szövegből eredetileg kimaradt szöveg jelölése.

A kőlapok lelőhelye, típusa, felirata egyértelműen sírjelekre utal, melyeket a gyászoló szülők állítottak elhalt gyermeküknek, illetve az özvegy férj feleségének. A megrendelők a kisfiú sírkövén mint MOESTISSIMI PARENTES, illetve MOESTI ... PARENTES (az igen gyászos szülők, illetve gyászoló szülők) szerepel-

1 Szendrei J., 1904. II. 145.

2 Megay G., 1970. 135.

3 Szendrei J., 1904. II. 146–147.

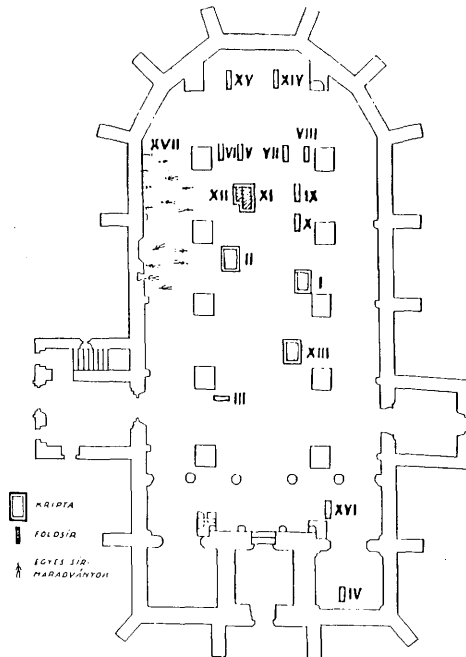
4 Novotny Gy., 1982. 113–114.

5 Uo. 112.

nek, s csak a halott nevéből következtethetünk rájuk: PUERO ST(EPHA)NO MISKOLCIO AL(IAS) ILAVÖLGY (Miskolci másként Illavölgyi István fiúnak). A szokatlan forma, amely az anyai családnevet is tartalmazza – s így szükségtelenné teszi a szülők külön megnevezését – olyannyira idegennek tűnhetett, hogy Szendrei János a Miskolc-monográfiában ki is hagyja az Illavölgyi nevet, s csak így közli: STEPHANO MISHOLTZIO.⁶

A másik sírkőn a halott pontos megnevezése: CATHARINAE ILLAVÖLGGII CONIUGIS GENER(OSI) ET P[II] VIR(I) AMBROSII DE MISKOLCZ PREFECTI ARCIS DIOSGOR (Illavölgyi Katalin, a kegyelmes és kegyes Miskolczi Ambrus, a diósgyőri vár várnagyának felesége) mellett a sírfelirat külön szövegmezőben közli a megrendelő családi státusát is: ERECTUM MARITO MOESTO AMORIS THORALIS DECLARANDI ERGO (helyesen: ERGA) (emeltette gyászoló férje a hitvesi szeretet kinyilvánítása végett). A megrendelők és halottuk társadalmi státusza pedig a sírkövek ikonográfiájából tűnik szembe: mindkettőn a sírfeliraton kívül egy-egy nemesi címer is szerepel.

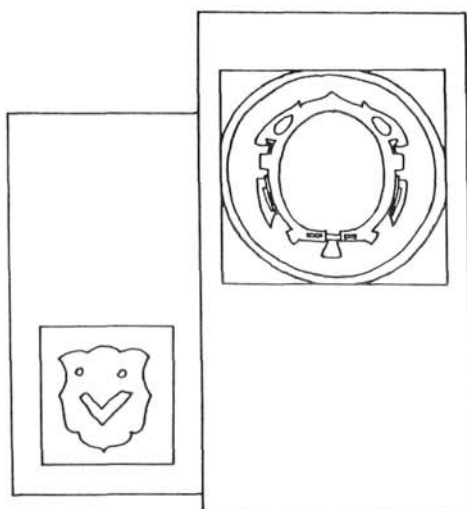
A Miskolczi család egyike Miskolc kevés számú 16. századi nemesi családjának. Kempelen Béla a sírkőállító Miskolczi Ambrus apjában látja azt az „Ambrosyus Tánczos literatus de Mysschowcz”-ot (Miskolci Táncos Ambrus deákot), akinek címeres levelét 1544. december 4-én hirdették ki Zemplén vármegyében.⁷ 1568-ban Miskolcon Miskolczi Ambrus és Márk pereskednek kúriájuk és szőlejük ügyé-

1. kép. Az Avasi templom 1941. évi ásatai,
a XI–XII. számú kripták felett
a Miskolczi család sírkövei

⁶ Szendrei J., 1904. II. 146.

⁷ Kempelen B., 1913. VII. 221.

2. kép. A sírkövek elhelyezése a kripta fölött.
(Rajz: Homola Krisztina, Megay G., 1970.
160–161. alapján)

ben a Bük családdal.⁸ Ugyanebben az évben Miskolczy Ambrus és Márton a terebesi vár gondnoka beiktattatnak egy nemesi házba és tartozékaiba Miskolcon.⁹ Amennyiben a Márton név elírás, hiszen a terebesi vár gondnokát Márknak hívták, a két név együttes említése támogatni látszik azt a nézetet, mely szerint Miskolczy Ambrus diósgyőri várnagy és Miskolczy Literáti Márk, előbb Perényi Gábor terebesi várának gondnoka, majd sárospataki várnagy testvérek, vagy legalábbis rokonok voltak.¹⁰ A két fivér nemcsak a kora újkor jellemző kisnemesi karrierjében – várszolgálat – társai egymásnak, hanem privát sorsukban és az emlékhagyásban is, hiszen Miskolczy Márk 1584-ben gyermekei számára emeltetett címeres sírkövét a sárospataki középkori vártemplom ásatásánál hozták napvilágra¹¹ (10. kép).

A Miskolczy család azonosítása nem könnyű, hiszen a közel kétezres lélekszámú 16. századi mezővárosról a korban több személy is vette nevét. A források említenek 1582-ben egy néhai nemes Miskolczy Ambrust, akinek fia János (egregius Joannes filius egregii olim Ambrosii Miskolczyi) miskolci Felső utcai nemesi házat vagy kúriáját (totalem domum seu curiam nobilitarem in oppidi Miskolcz platea Superiori existentem) 400 aranyforintért eladja Bük Andrásnak.¹² Hogy ez a nemes Miskolczy János milyen rokonságban volt a szintén nemesi jogállású Márkkal és Ambrussal, nem deríthető ki a források elégtelensége miatt, de a Bük családdal való pereskedés (1568), illetve az adásvétel (1582) a családnevükön túl is összekapcsolja őket.

Az bizonyos, hogy a 16. század második felében legalább két Miskolczy Ambrus élt, s az első 1582-ben már nincs az élők sorában. Nem elégségesek a források annak bizonyítására sem, hogy az 1544-ben nemességet szerzett és címet nyert

8 Szendrei J., 1904. II. 119.

9 Szendrei J., 1904. II. 147.

10 Kempelen B., 1913. VII. 221. és Gervers-Molnár V., 1983. 35.

11 Gervers-Molnár V., 1983. 33–34. és 94–98. kép.

12 Szendrei J., 1890. III. 259.

EGREGIAE AC NOBILISSIMAE. — — —
STEPHANO MISHOLTZIO 1588. BEATE — — — MOR-
TUO PARENTES MOESTISSIMI — ACERBO IN OFF.
DILIGENTES HOC MONUMENTUM FIERI CURARUNT.“.

— — — LIS PUERO
QUEM DEUS OMNIPOTENS NIMIO DIGNATUR AMORE,
HUNC CITO MUNDANIS ERIPIT ILLECEBRIS
NE PERITURARUM CAPTUS DULCE DIUE RERUM
NEGLIGAT AETERNI GAUDIA VERA POLI
CEU HAC POSITUS STEPHAN MISHOLCZIUS URNA
HEU PROPERE SUBIIT — — — — — — — — —
HUNC IPSI TUMULUM MOESTI POSUERE PARENTES
FLEBILE CUM MULTIS OFFICIUM LACRIMIS“.

*3. kép. Miskolczi István sírfelirata Szendrei János közlésében.
(Szendrei J., 1904. 146.)*

„EPITAPHIUM GENEROSAE DOMINAE PIETATE, CASTITATE
ET CLARISSIMAE MATRONAE ILLAVOLGII, CONJUGIS GENEROSI,
AC EGREGII VIRI AMBROSII DE MISHOLTZ. PRAEFECTI ARCIS
ID(Ő)GYÖR, QUAE VIXIT ANNOS 30. OBIIT DIE 29. APRILIS ANNO
D. 1589.“

SIC CATHARINA VIRUM CHARUM CHARISSIMA LINQUIS
ET SUBITO — — — COELICA REGNA PETIS
SCILICET UT GNATUM POSSIS COMITARIEN ALMUM
BIS SEX QUI MENSES FINIIT ANTE DIEM.
LONGIUS AH CATHARINA MANE CHARISSIMA MECUM
ET MECUM MULTOS VIVE VALEQUE DIES.
SIT PROCUL ID. CHRISTUS TIBI NAM PATEFECIT OLYMPUM.
ET ME VULT SUPERIS INSERUISSE CHORIS
TU NE SCIRE FELIX COELESTIA — — OR AD ASTRA
TEMPUS ERIT. QUO TE LAETUS ET IPSE SEQUAR.

*4. kép. Miskolczi Ambrusné Illavölgyi Katalin sírfelirata Szendrei János közlésében.
(Szendrei J., 1904. 146.)*

5. kép. Miskolczi István epitáfiuma Novotny Gyula közlésében Lócsei Lajos rajza. (Novotny Gy., 1983. 114.)

6. kép Miskolczi Ambrusné Illavölgyi Katalin epitáfiuma Novotny Gyula közlésében. (Novotny Gy., 1983. 113.)

Miskolczi Literáti (Deák) Tánczos Ambrus azonosítható-e Miskolczi János apjával, és kérdéses, hogy Ambrust vagy Márk atyját is helyes-e benne látnunk. A Tánczos név előfordul a 16. századi Miskolcon: 1550-ben I. Ferdinánd oklevele szól egy miskolci házadományról, melynek szomszédja Tánczos István háza (domum ab oriente providi Stephani Thanczos), illetve a „pyacz melleth valo ucza” nevű út.¹³ Tánczos Istvánról nemcsak az derül ki, hogy háza van a város főutcáján, hanem jogállása is: bizonyosan nem volt nemes, ha providusként említik. A miskolci Városkönyv a 16.

13 Szendrei J., 1890. III. 210.

„A NEMES URNŐ A KEGYESSÉGÉRŐL ÉS TISZTASÁGÁRÓL
HIRES ILLAVÖLGYI URASSZONY, A NEMES ÉS NEMZETES
FÉRFIUNAK, MISKOLCZI AMBRUSNAK, – DIÓSGYŐR
VÁRNAGYA FELESÉGÉNEK A SIRFELIRATA, AKI 30 ÉVET
ÉLT, MEGHALT 1589. április 29-én.”

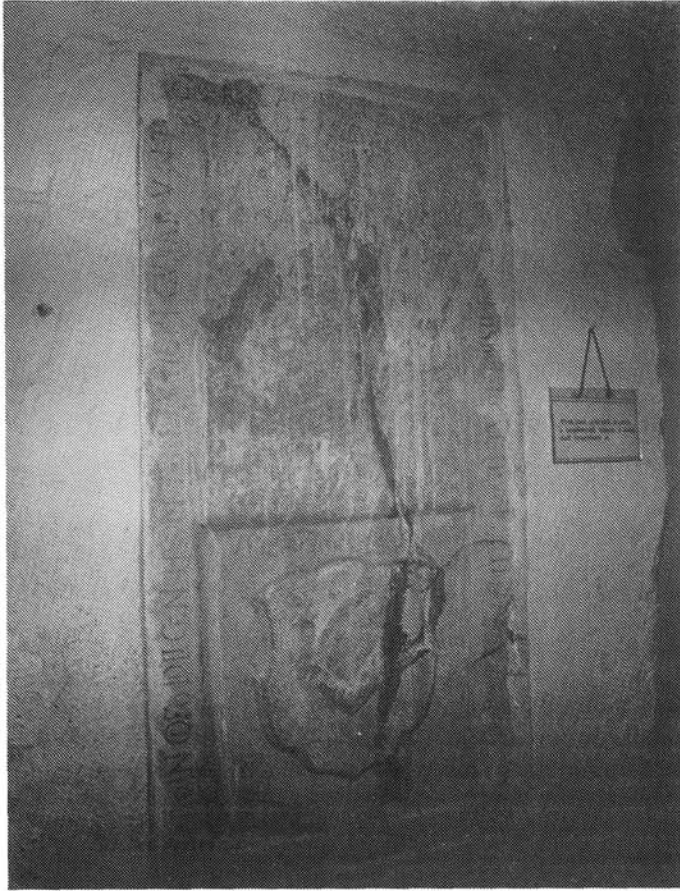
„OH KATALIN, KEDVES, IGY HAGYOD EL KEDVES
FÉRJEDET ÉS HIRTELEN AZ ÉGI HONBA MÉSZ, TUDNI-
ILLIK, HOGY KISÉRHESD SZELID GYERMEKEDET, AKI
EGY ÉV ELŐTT HALT MEG. AH DRÁGA KATALIN MARADJ
TOVÁBB VELEM ÉS ÉLJ VELEM EGÉSZSÉGESEN SOK
NAPOT. LEGYEN EZ KÖZEL, MERT KRISZTUS NEKED MÁR
FELTÁRTA AZ OLYMPOST, ÉS ENGEM IS BE AKAR
SOROLNI AZ ÉGI KARBA. TE SZERENCSES NE
TUDD AZ ÉGI CSILLAGOKHOZ, ELJÖN AZ IDŐ,
MIKOR ÉN MAGAM IS VIDÁMAN KÖVETLEK. EMELTETETI
A SZOMORU FÉRJ ÁLTAL, A HÁZASTÁRSI SZERETET
KINYILVÁNÍTÁSA VÉGETT.”

*7. kép. Illavölgyi Katalin sírversének fordítása Novotny Gyula közlésében.
(Novotny Gy., 1983. 112.)*

században csak egyszer említi ezt a nevet Táncoş Katalin szőlőjének eladása alkal-
mával 1586-ban.¹⁴

Márk és Ambrus enigmatikus rokonságának megfejtését az a Báthori István or-
szágbíró által 1595-ben kiadott és papírfelzetű pecsétjével hitelesített, Borsod vár-
mege levéltárában eredetiben fennmaradt birtokosztályról szóló oklevél adhatja
meg, amelyben egy miskolci nemesi kúriát és a miskolci és tapolcai Istenhegye és
Győroldal szőlőhegyeken lévő szőlőket osztják meg. A nemesi ház és szőlők Mis-
kolczi Ambrus és Márk Deák tulajdonai voltak. Az oklevélben szerepel Czéczey
Katalin, néhai nemes Miskolczi Literáti Márk özvegye (relictā vidua egregii quon-
dam Marci Literati de Miskolcz) és fia Simon. Ennek apját, Czéczey Katalin néhai
férjét: Miskolczi Márkot mint néhai Literáti Simon és néhai Somogy Apollonia
gyermekét nevezik meg. Az osztálynál jelen van Irinyi Krisztina, másként Daróczi
Szerafinné (Christina Ireny alias Seraphini Daroczy), aki az oklevél idején Miskol-
czi Literáti Ambrusné (nunc vero Ambrosii Literati de Miskolcz). Miskolczi Amb-
rusról kiderül, hogy Poch János és néhai Somogy Apollónia fia, vagyis Miskolczi
Literáti Márkkal egy anyától született. Ambrus és Márk féltestvérek voltak. Az ok-
levélből azt is megtudjuk, hogy kiállításának idején, 1595-ben, hasonlóan féltestvé-
réhez, Ambrus sincs már az élők sorában, hiszen néhai Miskolczi Literáti Ambrus-
nak előbbi feleségétől, néhai Illavölgyi Katalintól született nemes leányainak, Klá-
rának és Margitnak Kerechényi Fruzsina, néhai nemzetes gersei Pethő Pál özvegye
a gyámja (Eufrosina Kerecheny relictā egregii olim Pauli Pethő de Gerse tutrice le-
gitima nobilium puellarum Clarae et Margarethae filiarum quondam Ambosii Lite-
rati Miskolczy ex generata olim domina Catherina Illawölgy priori ejusdem Ambosii

¹⁴ Városkönyv 266. sz.

8. kép. Miskolczi István sírköve.
(Fotó: Kulcsár Géza)

Literati Miskolczy conjuge susceptarum).¹⁵ A forrásban Miskolczi Ambrus atyja neve mellől hiányzik az egregius (nemzetes, nemes) jelző, míg anyja, Somogy Apollónia mint domina (nemes úrnő) szerepel. Ez arra enged következtetni, hogy a nemességet fiuk szerezték, s nem atyja révén volt tagja a kiváltságos rendnek. Poch (Pócs) Jánosról, Ambrus apjáról hallgatnak a források. A 16. század második felében Poch, Pocz családnevűek mind a miskolci dézsmajegyzékekben, mind a Városkönyvben többször említettek.

Az 1595-ös oklevél csak részben igazolja Kempelen Béla kutatásait,¹⁶ aki szerint Simon deák és Somogyi Apollónia házasságából (1530) származott mind Ambrus deák, mind Márk deák. Kempelen Miskolczi Ambrus gyermekének tartja István, Klára (Begányi Ferencné) és Margit mellett Jánost is.

Illavölgyi Katalin, aki 1588-ban még kislány sírkövének megrendelője, 1589-ben

¹⁵ BmLt. IV. 501/d. III. 1.

¹⁶ Kempelen B., 1913. VII. 221/22.

9. kép. Miskolczi Ambrusné Illavölgyi Katalin sírköve.
(Fotó: Kulcsár Géza)

pedig már neki emelnek sírkövet, Illavölgyi János nádori ítélőmester unokája¹⁷. Mint a Mohács utáni országos politikában is szerepet vitt középnemesi család tagja lett felesége az egyik legjelentősebb, a török korban véghellyé minősített észak-magyarországi vár első emberének.

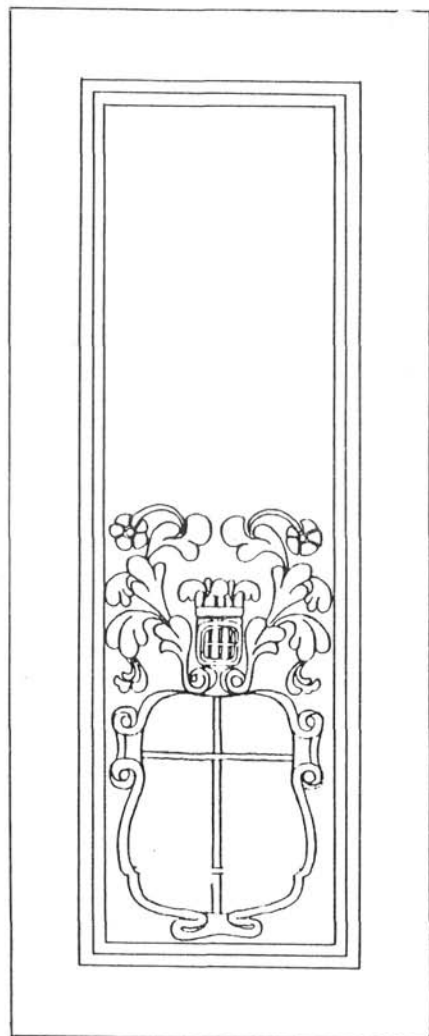
Illavölgyi Katalinnak nemcsak sírköve, hanem halotti viselete is fennmaradt az 1941. évi ásátásoknak köszönhetően. A restaurált ruhadarab vállfűzőből és a hozzávarrt egyenes lapokból összevarrt, derékban sűrűn rakott uszályos szoknyából áll. (Herman Ottó Múzeum Történeti Gyűjteménye 53.1381.32-33.)¹⁸ (11. kép.)

Miskolczi Ambrus és Illavölgyi Katalin házasságára az Avasi templom epigráfiai emlékein és a birtokosztályról szóló oklevélen túl más források is utalnak. Bellény Zsigmondnak 1604-ben családjáról készített genealógiáját 1911-ben közzölték a Turulban.¹⁹ A Kassa Város Levéltárában talált feljegyzésben a Bellény család leszá-

17 Kempelen B., 1913. VII. 222.

18 Bakó Á.-né., 1993. 164–165. és 168. 1. kép

19 ÉNY L., 1911.

10. kép. Miskolczi Márk gyermekeinek sírköve (1584) a sárospataki vártemplomban.
(Gervers-Molnár V., 1983. 95. kép. Rajz: Homola Krisztina)

mazási tábláján (IV. Genealogia Bellyeniensis) a szerző évszámok nélkül állítja fel családfáját: Albert fia Péter második fia László (aki a genealógia szerkesztőjének, Bellény Zsigmondnak is apja volt) nemzette azt a Dorottyát, aki Illanesdy János hitvese volt (Dorotheam consortem Joannis Illanesdy). Az ő gyermekük az a Katalin, aki Miskolczi Literáti Ambrus felesége lett (Catharinam Illanesdy consortem Ambrosi literati Miskolczi). A genealógia szerint Illanesdy (az Illavölgyi-Illevölgyi név rontott változata) Katalin testvére volt még Liptay Miklósné Ilona, akinek lánya Zsófia Nádasdy Bertalan özvegyeként Kóbor István felesége lett.²⁰

20 Uo. 74.

11. kép. Illavölgyi Katalin sírruhája
(HOM TGY. 53. 1381. 32–33.
Fotó: Kulcsár Géza)

Miskolczi Ambrus, aki első felesége révén több középnemes családdal került rokonságba, második hitvesét is a kor hivatalt viselt, vagyonos családjából választotta. Irinyi Krisztina, akit 1592-ben már Miskolczi Ambrusnéként említenek, második felesége volt az 1587-ben már néhai Daróczi Szerafinnak, Bereg vármegye alispánjának, aki nagy vagyonszerző volt.²¹ Közös gyermekeik: Daróczy Erzsébet, Krisztina, Katalin, Gáspár és János az 1590-es években már felnőttek, hiszen Daróczi Krisztina 1596-ban Zekely Boldizsárné, Katalin 1597-ben Ujlaky Mátyásné néven szerepel a birtokiratokban.

Miskolczi Ambrus, miután egy év alatt elveszítette kisfiát és 30 éves feleségét, és 1589-ben özvegyen maradt két kiskorú lányával Klárával és Margittal, a kor szokása szerint nem sokkal utóbb megnősült, hiszen 1592-ben már Irinyi Krisztina férjeként említik. 1595-ben azonban már nem él, gyermekeit gyám képviseli a birtokosztálynál.

A diósgyőri várnagy nemcsak vártiszti szolgálatával kötődött a vár és hozzá tartozó zálogbirtok urához, hanem más módon is. Enyingi Török István, a diósgyőri

²¹ Daróczy Z., 1905. 23.

12. kép. Archy András és Csernel György gyermekeinek sírköve a sárospataki vártemplomban. (Gervers-Molnár V, 1983. 138. és 144. kép.)

uradalom egyik zálogbirtokosa familiárisának, Miskolczi Ambrusnak inskripciót (ideiglenes birtokba iktatást) ad Heves megyei Körü és Karácsond nevű birtokaira 1592-ben, ezért „Wytezlę Myskoltzy Ambrws deaktwl” 500 magyar forintot vesz fel. Az inskripció 1593. Szent Mihály napjáig szól. Talán új felesége vagyona is hozzásegíthette a várnagyot, hogy urának ilyen magas összeget adjon a földesúri jogok alig egyéves megszerzéséért.²²

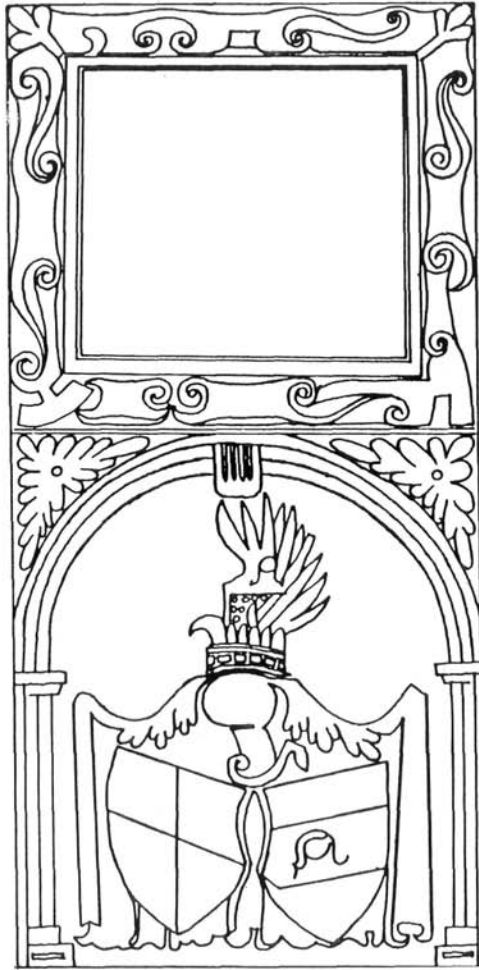
A Miskolczi család vallásában is a korán protestánsná lett észak-magyarországi mezővárosi nemesség tipikus képviselője. Így lehetett a 16. századi sárospataki és miskolci református templom a várakhoz közel eső rangos temetkezési helye a várnagyk családjának.

Az Avasi templom sírkövei nemcsak az emlékállítást, temetkezési helyet és családi kapcsolatokat tekintve – és „in situ” állapotukban is – „szoros” párhoz hasonlítanak, hanem a sírjelek típusában, ízlésében, technikai színvonalában is.

A faragott kőtáblákat capitalis maiuscula (antikva) betűk, a betűmezőre és címerre osztott szerkesztésük, a vésett díszítések elemei a 16. század második felének reneszánsz sírköszobrászati emlékei között helyezik el. A 15. század végén, a 16.

22 OL Esterházy család hercegi ágának kismarton levéltára. Repositorimok P 108 Rep. 45. Fasc. L. No. 262-263.

század elején megjelenő epitáfium jellegű reneszánsz sírkövek kultusza ekkor teljesedik ki, majd tovább él a kora újkorban sőt a 18. században is. Ennél a sepulchralis típusnál „a kőlapok szélén általában keret fut körbe, a mélyített belső mező két részre oszlik, egyikben az elhunyt címere áll, alatta vagy fölötte pedig emlékeztető szöveg helyezkedik el. Szerényebb sírkövek esetében az egész belső mezőt szöveg tölti ki. Legtöbb feliratot a sírkő rövidebb oldalával párhuzamosan vésték.”²³ Balogh Jolán, az erdélyi kőfaragás monográfiája szerint az 1570-es évekre alakult ki egységesen az effajta síremlékek kompozíciója: „mezejüket felső egyharmadában a címer tölti ki, alsó egyharmadában a felirat”.²⁴ Az Erdélyben általános kompozí-

13. kép. Julianna Hagerin kassai sírköve, 1583.
(Rajz: Homola Krisztina, Gervers-Molnár V.,

23 Gervers-Molnár V., 1983. 70.

24 Balogh J., 1985. 198.

ciós elvet – felül a címer – a sírkövek szöveges információhordozó funkciója magyarázhatja, hiszen akár a templom padozatán eljűk állva, akár annak falán szemlélve őket, a síremlékek epigráfiai része – a textúra – jobban olvasható, lévén közelebb a szemlélőhöz.

A Miskolcziak sírköveinek szerkesztése az erdélyiekének éppen fordítottja: a téglalap felső részét foglalja el a szövegmező, s ez mintegy alapon nyugszik a címeren. Ez a szerkesztésmód Északkelet-Magyarországon is ritkább, de a sárospataki templom sírkövei között éppen Miskolczi Márk gyermekeinek sírköve (1584), valamint Archy(Árky) András (1614) és Csernel György (1621) sírköve is ezt a kompozíciós elvet követi.²⁵ (12. kép.)

1583-ban Julianna Hagerin kassai sírkövén is ezt a szerkesztési princípiumot választotta a kőfaragó.²⁶ (13. kép.) A kassai kőfaragvány azonban a szöveg- és a címermező arányát tekintve is hasonló a közel egykorú miskolci kövekhez. Míg a sírfelirat és a címer aránya általában – s nemcsak Erdélyben – 2:1, mind a kassai mind a miskolci emlékeken majdnem ugyanakkora a két kompozíciós elem. Miskolczi István sírkövén a felirat mezeje 77 cm, a címeré 54 cm magas, Illavölgyi Kataliné pedig 82:77 az arány. Ezzel a címer főként díszítő funkcióján nyugvó egyensúly megbomlik, a szöveg sűrű, viszonylag apró betűivel inkább könyvlapra, mint kőfaragvány textúrájára emlékeztet.

A Miskolczi család kőemlékein címerek hangsúlyos arányával és elhelyezésével nem áll összhangban egyszerű, címersisak és -takaró nélküli ábrázolásuk. Miskolczi István címere jobbfelé sűjtő, levágott vitézi kart mintáz, markában görbe szablyával, ennek két oldalán hatszögű csillaggal és holddal. A címerpajzs tárcsa alakú, csücskös talpú, karélyos, kissé elrajzolt, nem szimmetrikus, a tárcsapajzsok korabeli reneszánsz ízlésű változata. A török kor – szinte kötelezőnek tekinthető – ikonográfiája szerinti címerkép valószínűleg a címernyerő vitézi érdemeit van hivatva demonstrálni, míg a csillag-hold motívum az élő heraldika korában általános kozmikus szimbólumok, szerepelnek például Miskolc 14–15. századi címeres pecsétképein is. A rokon család korabeli címerén, a Miskolczi gyermekek (György és Zsuzsanna) sárospataki sírkövén merőben más ábrát találunk. A tornasisakos, sisaktakarós kartus-pajzsba foglalt címer természet utáni alakot egyáltalán nem tartalmaz, a pajzs mezejét latin kereszt osztja négy részre, ezzel szinte a heraldika kezdeti korszakáig visszanyúló egyszerű heraldikus címerábrát hozva létre.

A sárospataki Miskolczi-címer mégis mutat az Avasi templom sírköveivel valami ikonográfiai rokonságot: mind a sárospataki mind az Illavölgyi címeren a reneszánsz és barokk kedvelt pajzstípusa szerepel: a kartus. A pergamen és a papír hajlékonyságát, mozgalmasságát idéző forma a címereknek is vibráló hangulatot kölcsönöz. Miskolczi Ambrusné címerpajzs már formáját tekintve is unikum: a szinte kör alakú, egyhén tojásdad pajzsforma ritka a heraldikában. Ezek az alakzatok inkább a festett címerek kereteiként szerepelnek a korabeli heraldikai ikonográfiában²⁷ (14. kép). Címeradományban, címeres levélen igen ritka ez a címerpajzs, de éppen a miskolci származású Miskolczi Szabary Lukács 1580-ban Gyulafehérváron kiállított armálisán szerepel kartuspajzsba foglalt nemesi jelvény²⁸ (15. kép).

Az Illavölgyi-címer képe: a hegyével a címerpajzs teteje felé néző lándzsa-

25 Gervers-Molnár V., 1983. 143–145. kép.

26 Uo. 142. kép

27 Nyulásziné Straub É., 1987. 85.

28 OL R64.

14. kép. A Kampmacher család címere, 1588.
(Nyulásziné Straub É., 1987. 58.)

15. kép. Miskolci Szabary Lukács címeradománya, 1580. Gyulafehérvár.
OL R64, Országos Levéltár felvétele

hegy-pár, a pajzs közepén lebegő csillag és a felette lebegő hold, máshonnan nem ismeretes. Ez a „hapax legomenon” (egyszeri előfordulás) kitüntetett helyet biztosít a sírkőnek a címeres emlékek között. A címerábra része még a H és I betű, mint heraldikai elemek is. A monogram I betűje bizonyosan a címernyerő család nevére utal, a H feloldása vonatkozó források hiányában lehetetlen. A két reneszánsz capitalis típusú betűnek is a kivésett kő hiánya, vájata adja meg formáját, hasonlóan a szöveg betűihez, míg a negatív betűformával ellentétben a címer többi tartozéka: a pajzs és címerkép plasztikusan emelkedik ki az alapsíkból.

Illavölgyi Katalinnak és fiának sírköve a kompozíciós rend egyezése mellett nem elhanyagolható különbségeket mutat. A méretek eltérő volta a koporsók eltérő nagyságából adódik, hiszen a sírkövek általában követik az ember természetes méreteit. A két emlék más-más anyaga (mész-kő-homokkő) azonban már az Illavölgyi-címeres sírkő kvalitását emeli, s a szépen faragott és csiszolt mész-kő időtállóbbnak is bizonyult. Az Illavölgyi-címert kerek profillált keretbe foglalta a kőfaragó művész, a körkeret és a mező négyzetes határvonalai között maradt háromszögeket a formába illő akantuszlevelekkel töltötte ki. Ez a megoldás a kompozíciót szintén Julianna Hagerin kassai síremlékével rokonítja, bár ezen nem a címert, hanem a szövegmezőt helyezte a kő mestere kartuskeretbe.

Miskolczi István homokkő sírkövén a címer mezejének nincs kerete, a pajzs mintha véletlenül került volna a mélyedésbe. A két faragvány provincializmusát jelzi, hogy a kőlap széle, mely a körbefutó szöveg hordozója, nem válik el a lap többi részétől.

A sírjelet azonban nem a címer teszi azzá, ami, hiszen a címert más tárgyakon is megjelenítették, hanem a sírfelirat. Az elhunyt legfontosabb adatain túli sírszöveg a késő középkorban jelent meg, s ezek az epitáfiumok éppen hosszabb írásos szövegünkkel új típusát hívták elő a szepulchrális emlékeknek: az *epitáfiumos sírkövet*. Ezen a szöveg már nemcsak információhordozó, hanem textúrájával a kompozíció meghatározó eleme. Ha a miskolci Avasi templom sírkövei a kőfaragás kvalitásában el is maradnak a korszak mívés darabjaitól, az epitáfiumok, verses feliratok a rangos sírjelek közé emelik őket.

A feliratok rekonstrukcióját csak az 1904-es és 1983-as szövegközlés alapján kísérelhetjük meg, mivel a kövek mai állapota nem teszi lehetővé azok folyamatos olvasását. A feliratok két része lokálisan is elválik a sírköveken, hiszen az elhunyt és a megrendelőket a szélén végigfutó szövegszalag tartalmazza, illetve az Illavölgyi-címer alatti kétsoros szövegmező. A kisfiú síremlékének kevésbé igényes kivitelét jelzi az is, hogy a címermezőbe, a címer alá és fölé került a sírfeliratok egyik legfontosabb információja: az elhunyt életkora, Novotny Gyula közlésében: VIXIT ANNO ... TEM. MENS.X. A szöveg első része (*élt...*) értelmezhetetlen, a címer alatti szavak: MENS(ES) X.(decem) szerint tíz hónapot élt a szöveg első részében közölt (?) időn felül. A szöveget az alábbiak szerint javítottuk: VIXIT ANN(OS) N[OV]EM MENS(ES)X: ÉLT KILENC ÉVET ÉS 10 HÓNAPOT. Miskolczi István sírkövére lefelejtették a halálozás hónapját, így az ajánlás fordításában arra hagyatkozhatunk, hogy anyja, aki sírfelirata szerint kétszer hat hónap múlva követte fiát, 1589. április 29-én halt meg.

EGR[EGI]O AC NOBILISSIMAE [NATA]LIS PUERO ST(EPHA)NO MISKOLCIO AL(IAS) ILAVÖLGY 11.DIE <.....> 1588 BEATE MORTUO PARE(N)TES MOESTIS(S)IMI ACERBO IN OF(FICI)O DILIGEN(T)ES HOC MONUMENTU(M) FIERI CURA(VE)RUNT

A NEMZETES ÉS IGEN NEMES [SZÜLETÉSŰ] MISKOLCZI MÁSKÉNT ILLAVÖLGYI ISTVÁNNAK, AKI 1588. <ÁPRILIS> 11. NAPJÁN BOLDOGAN HALT MEG, EMELTETTÉK MÉLYEN GYÁSZOLÓ SZÜLEI NEHÉZ KÖTELES-SÉGÜKBEN BUZGOLKODVA EZT AZ EMLÉKET.

Az Illavölgyi Katalinnak szóló ajánlás az epigráfiai műfaj megnevezésével kezdődik: EPITAPHIUM.

EPITAHIUM GENEROSAE DOMINAE PIETATE CASTAE [CL]ARIS[SI]M]AE MATRONAE CATHAERINAE ILLAVOLGII CONIUGIS GENER(OSI) ET P[II] VIR(I) AMBROSII DE MISKOLCZ PREFECTI ARCIS DIOSGOR QU(A)E VIXIT AN(N)OS 30. OBIIT DIE 29 APRILIS AN(N)O D(OMINI) 1589

A NAGYLELKŰ ÚRNŐNEK, A KEGYESSÉGÉNÉL FOGVA TISZTA ÉS IGEN HÍRES ASSZONYNAK ILLAVOLGYI KATALINNAK A NAGYLELKŰ ÉS KEGYES FÉRFI, MISKOLCI AMBRUS DIÓSGYÓRI VÁRNAGY HITVESÉNEK, AKI 30 ÉVET ÉLT ÉS 1589. ÁPRILIS 29-ÉN HALT MEG, SÍRFELIRATA.

A két síremlék epitáfiuma verses, formájuk distichon, a csecsemőé négy, az anyáé öt hexameter-pentameter párból áll.

Miskolczi István epitáfiumáról nemcsak a halálozás hónapját hagyta el a feltehetően gyors és kevésbé igényes munka, hanem a harmadik distichon pentameterének felét is. A publikált szövegek megegyeznek, még félreértésükben is, hiszen a második distichon értelmezhetetlen CAPTUS DULCE DIVE kifejezése helyett magunk a CAPTUS DULCEDINE (édességtől rabul ejtett/megfogott) szókapcsolatot ajánljuk, s így a javítás egyetlen betű (V) egy szárral való meghosszabbításában merül ki (N). A distichonban írt vers fordítása csak a szöveg tartalmát, s nem zenei lüktetését adhatja vissza:

QUEM DEUS OMNIPOTE(N)S
NIMIO DIGNATUR AMORE
HINC CITO MUNDANIS
ERIPIT ILLECEBRIS
NE PERITURARUM CAPTUS
DULCEDINE RERUM
NEGLIGAT AETERNI
GAUDIA VERA POLI
CEU [HAC] POSITUS
STEPHAN MISKOLCIUS URNA
HEU PROPERE SUBIIT

<.....>

HUNC IPSI TUMULUM
MOE[STI] POSUERE PARENTES
FLEBILE CUM MULTIS
OFFICIUM LACRIMIS

AKIT A MINDENHATÓ ISTEN SZERETETÉRE TÚLSÁGOSAN MÉLTÓ-
NAK TART

INNEN A VILÁGI CSÁBÍTÁSOK KÖRÉBŐL GYORSAN ELRAGADJA,
NEHOGY A MŰLANDÓ DOLGOK ÉDESSÉGÉTŐL ELCSÁBULVÁN MEG-
VESSE AZ ŐRÖK VILÁG VALÓSÁGOS ŐRÖMEIT.

MISKOLCZI ISTVÁN EBBE A SÍRBA HELYEZTETVÉN, Ó JAJ, GYOR-
SAN ELÉRTE AZ <ÖRÖK VILÁGOT>

EZT A SÍRHANTOT MAGUK A GYÁSZOLÓ SZÜLŐK HELYEZTÉK EL
SOK KÖNNYÜKKEL SZOMORÚ KÖTELESSÉGGÉNT.

Gyakorlott versfaragóra vall nemcsak a latin distichonok hibátlan gördülése,
hanem a pentameterek belső ríme is (mundanis-illecebris, aeterni-poli, multis-lacri-
mis).

Illavölgyi Katalin sírverse a gyászoló szülők ihlette epitáfiumnál személyesebb
hangvételűnek tűnik. Míg a szülők gyászversükben a – korban gyakori – gyermek-
halál felett érzett fájdalmukat általánosabb jellegű költői fordulatokkal, a halott
megszólítása nélkül fejezték ki; az özvegységre jutott férj feleségéhez intézett sír-
versén átsüt a férfi fájdalma:

SIC CATHARINA VIRUM CHARUM
CHARISSIMA LINQUIS
ET SUBITO CUR<S>US
COELICA REGNA PETIS
SCILICET UT GNATUM POSSIS COMI-
TARIER (helyesen: COMITARIEN) ALMUM
BIS SEX QUI MENSES FINIIT
ANTE DIEM
LONGIUS AH CATHARINA MANE
SVAVISSIMA MECUM
ET MECUM MULTOS VIVE VALEQUE DIES.
SIT PROCUL ID CHRISTUS TIBI NAM
PATEFECIT OLYMPUM
ET ME VULT SUPERIS INSE-
RUISSE CHORIS.
TENES IRE FELIX COELESTIA
[U]XOR AD ASTRA
TEMPUS ERIT QUO TE LAETUS
ET IPSE SEQUAR

LEGDRÁGÁBB KATALIN, ÍGY HAGYOD EL KEDVES FÉRJED
ÉS NYOMBAN AZ ÉGI ORSZÁGOK FELÉ HALADSZ,
HOGY KÖVETHESD ÍM ÁLDOTT FIADAT,
AKI KÉTSZER HAT HÓNAPPAL ELŐBB VÉGEZTE BE IDEJÉT.
Ó, KATALIN, MARADJ VELEM MINT LEGNYÁJASABB,
S ÉLJ VELEM, ÉLJ EGÉSZSÉGBEN MÉG SOK NAPOT!
DE LEGYEN EZ A GONDOLAT TÁVOL, MERT KRISZTUS NEKED MÁR
KITÁRTA AZ OLÜMPOSZT,
ÉS ENGEM IS AZ ÉGI KAROK KÖZÉ AKAR BESORAKOZTATNI.
ÉGI HITVESKÉNT SZERENCSESEN VESZED AZ UTAD A CSILLAGOK-
HOZ.

LESZ IDŐ, AMIKOR ÉN MAGAM IS BOLDOGAN KÖVETLEK MAJD.

Az epitáfium két publikált szövegváltozata egyetlen helyen teszi értelmezhetet-
lenné a verset, az ötödik distichonban. Itt a TENE SCIRE/TU NE SCIRE alakot

TENES IRE (veszed az utad, tartasz valahová) formára változtatva kaphatunk értelmes szöveget, illetve az OR/XOR egészítendő ki UXOR (feleség) alakra.

A sírvers stílusában sajátosan keveredik az antik hagyomány és a keresztény hit, így nyithatja meg Krisztus az elhunyt számára az Olümposzt.

A választékos latinságú és személyes hangvétellű vers a sírkövön feliratban, vésett betűkből álló szövegmezőben testesül meg, s a közlő funkción kívül ornamentális feladatot is betölt, nemcsak a tárgyon, hanem annak tágabb környezetében is.

A sárospataki Miskolczi síremléket a distichonban írt epitáfium is rokonítja a miskolci Avasi templom sírjeleivel. A verset Gervers-Molnár Vera közölte,²⁹ de egy 3-as számot kifejejtett a szövegből, amely pedig jól látszik a sírkövön a szövegmező hatodik sorában az A(NN)OS előtt (16. kép).

SEPULCHRU(M) FAMILIAE EGREGII D(OMI)NI MARCI LITERATI DE
MISKOLC IN QUO SEPULTA EST SUSAN(N)A QUAE OBIIT XXIII 7BR(IS)
A(NN)O D(OMINI) 1584 ET GEORGIUS QUI OBIIT (28 7BR) A(NNO) D(OMI-
NI) 1584 MATRE CATHARINA CECEI

CO(N)IUGII FRUCTUS LAETI
VIDERE PARENTES
ILLOS SED RAPUIT
MORS INOPIA CITO
NATA DECE(M) ME(N)SES
SUPRA VIXERAT 3 (tres) A(NN)OS
FILIIUS IPSE DUOS
DI(MID)DIU(M)Q(UE) SUPER
SIC NIHIL IN VITA
STABILE E(ST) MORS O(MN)IA FRA(N)GIT
QUO MINI(M)E SPERAS
TE(M)PORE F(UN)US ADEST

NEMZETES MISKOLCI [LITERÁTI] MÁRK DEÁK CSALÁDJÁNAK SÍR-
JA, MELYBEN ZSUZSANNA, AKI AZ ÚR 1584. ESZTENDEJÉBEN SZEPTEM-
BER 23-ÁN HALT MEG, ÉS GYÖRGY, AKI AZ ÚR 1584. ESZTENDEJÉBEN
SZEPTEMBER 28-ÉN HALT MEG, TEMETTETETT EL, ANYJUK CECEI KATA-
LIN

BOLDOG HÁZASSÁGUK GYÜMÖLCSEIT MÉG MEGLÁTTÁK A SZÜ-
LŐK,

DE AZOKAT A VÁRATLAN HALÁL GYORSAN ELRAGADTA.

A LEÁNY HÁROM ÉVET ÉS TÍZ HÓNAPOT ÉLT, A FIÚ KÉT ÉS FÉL
ÉVET

ÍGY AZ ÉLETBEN SEMMI ÁLLANDÓ NINCSEN, A HALÁL MINDENT
ÖSSZETÖR.

S ABBAN AZ IDŐBEN, AMIKOR LEGKEVÉSBÉ REMÉLNÉD, JÖN EL A
GYÁSZ.

A miskolci epitáfiumok betűformája, mint a feliratok legjellemzőbb külső je-
gye, a kora újkorban egyre általánosabbá váló reneszánsz maiuscula, a reneszánsz

29 Gervers-Molnár V., 1983. 33.

16. kép. Miskolci Literáti Márk gyermekeinek sírköve.
(Molnár J., 1975., 3. kép.)

köemlékek leggyakoribb betűtípusa. A szélső keretben futó ajánlások a betűk méretével is különböznek a sírversektől, Miskolczi István sírkövén a keretbe átlagosan 4 cm, a szövegmezőbe 3 cm-es betűket véstek, ugyanez az arány az Illavölgyi sírkövön 4,5:3. A keret és a szöveg finomságban, ízlésben is elválik, az ajánlások betűi egyenetlenek, sok a ligatúra, a leggyakoribb természetesen az AE, de van példa az AR, VE, GE, GR, TE, AV betűkötésre is. Többször szerepel betűbe írt kisebb betű is a kereteken, ami rendezetlen, kevésbé elegáns benyomást kölcsönöz az írásképnek (17. kép).

MISKOLCIÓ A L ILLAVÖLGY

CATHRINÆ ILLAVÖLGI

17. kép. *Betűvésetek Miskolczi István és Illavölgyi Katalin sírkövének keretéről.*
(Rajz: Homola Krisztina)

A versek – különösen az Illavölgyi-epitáfium – betűi sokkal egyöntetűbbek, rövidítés, ligatúra alig van bennük, ami természetesen nemcsak az elegancia, hanem a jobb érthetőség miatt is feltétele egy vers szövegképének (18.kép). A szövegmező betűit mintha más kéz faragta volna, mint a keretét. A kőfaragó mesterek egy verssort csak két szövegsorban tudtak elhelyezni, s a sorok közepre rendezése igazán tetszetősen csak az Illavölgyi-epitáfiumon sikerült, azzal, hogy a pentametereket nem a cezúránál választották el, hanem később. Az így létrejött rövid, a vers ritmusa nem adekvát sorok a szemnek kellemes változatosságot adnak a textúrának. A Miskolczi István-féle sírkövön a pentameteres sorokat is a verstan szabályainak megfelelően tagolták, így oszlopszerű, de mégsem művészi módon megformált szövegkép jött létre.

ERITQVO T IPSE SEQVAR

18. kép *Betűvésetek Illavölgyi Katalin epitáfiumáról.*
(Rajz: Homola Krisztina)

A sírkövek születésének körülményeiről nem ismerünk forrásokat, a megrendelő személye, a diósgyőri vár prefektusa státuszával arra enged következtetni, hogy az általa rendelt sírkövek készítése összefügg a diósgyőri vár 16. századi építési munkálataival. A török kor elején a vár királyi tulajdonból nagybirtokos családok zálogbirtokába ment át, akik a várat tovább építették, javították, új védmű, kaputorny, lépcső építésével.³⁰ Az építkezések helyi kőfaragóműhely meglétét feltételezik

30 Czeglédy I., 1988. 99.

a várban, ennek tevékenysége azonban a kutatás számára máig feltáratlan. A 16. század elején tudunk miskolci kőfaragókról, akik az ónodi vár építésére létrehozott műhelyben dolgoztak.³¹ De a 16. század második felében tovább működtek a kőfaragómesterek Sárospatakon is, akiknek tevékenysége éppen a sírköszobrászat emlékeiben érhető tetten.³² A miskolci faragványok provinciális megfogalmazása azonban nem zárhatja ki vándorkőfaragók tevékenységét sem.

Az Avasi templom sírkövei egykor szorosan egymás mellett feküdtek, jelezvén az utókorak a meghalt gyermek és a fiát nem sokkal utóbb követett anya mindenél erősebb összetartozását. Az utókor azonban, melyet pedig az epitáfiumok szövegei is figyelmeztetett erre az összetartozásra, szétválasztotta a sírjeleket, hogy a templom különböző oldalán felállítva közvetítsék egyre halványabb betűikkel egy kora újkori miskolci nemesi család tragikus sorsát, azon a nyelven, amelyen a kisfiú bizonyosan, anyja pedig valószínűleg soha nem értett.

IRODALOM

- Bakó Á.-né.*,
1993. Az Avasi templom 1941. évi ásátásánál előkerült viseletek. In: Dobrossy I. (szerk.): A miskolci Avas, Miskolc. 157–176.
- Balogh J.*,
1985. Kolozsvári kőfaragó műhelyek XVI. század, Budapest
- Czeglédy I.*,
1988. A diósgyőri vár, Budapest
- Daróczy Z.*,
1905. Adatok a Daróczyak történetéhez, Turul XXIII. 20–26.
- Gervers-Molnár V.*
1983. Sárospataki síremlékek, Budapest
- Kemény L.*,
1911. Egy XVII. századbeli genealogus, Turul XXIX. 71–74.
- Kempelen B.*,
1913. Magyar nemes családok VII. kötet (MAÁR-NIZSNAY), Budapest
- Megay G.*,
1970. Az avasi templomi ásátások. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve IX. 129–171.
- Molnár J.*,
1975. Jókai Mór a Miskolczyak című elbeszélésének forrása. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, XIII–XIV. 283–303.
- Novotny Gy.*,
1982. Az Avasi templom (Miskolc)
- Nyulásziné Straub É.*,
1987. Öt évszázad címerei, Budapest
- Szendrei J.*,
1890. Oklevéltár Miskolcz város történetéhez. III. kötet, Miskolc
- Szendrei J.*,
1904. Miskolcz város története 1000–1800. II. kötet, Miskolc
- Városkönyv*
Miskolc város tanácsülési jegyzőkönyve 1569–1600. Szerk.: Tóth Péter, Miskolc, 1990.

31 *Balogh J.*, 1985. 17.

32 *Gervers-Molnár V.*, 1983. 70.

DIE GRABSTEINE AUS DEM 16. JAHRHUNDERT IN DER AVASER REFORMIERTEN KIRCHE ZU MISKOLC

In die Mauer der Avaser reformierten Kirche zu Miskolc sind zwei Grabsteine vom Ende des 16. Jahrhunderts eingelassen: der eine erinnert an das Kleinkind Stephan von Miskolc und der andere an seine Mutter Frau Ambrosius von Miskolc, geborene Katharina von Illavölgyi.

Bei archäologischen Arbeiten im Jahre 1941 wurden diese Grabsteine aus dem Fussboden über den Gräbern aufgenommen. Ihre Inschriften waren aber schon 1904 in einer Miskolc-Monographie veröffentlicht worden, und auch ein Buch über diese Kirche, das 1983 entstanden war, enthält den Text der Grabsteine.

Der Grabstein für den im Alter von nur 10 Monaten verstorbenen Knaben wurde 1588 von seinen Eltern aufgestellt. Und sein Vater Ambrosius von Miskolc, ursprünglich Präfekt der königlichen Burg zu Diósgyőr, musste schon ein Jahr darauf, also 1589, auch für seine Frau einen Grabstein aufstellen lassen.

Dieses Grabmal gilt als charakteristisches Beispiel für die im 16. Jahrhundert üblich gewordenen Epithaphien, aus denen ein Grabvers und das den gesellschaftlichen Status des Verstorbenen anzeigende Wappen als gleichwertige Elemente der Komposition auftreten. Die Familie Miskolc besass auch in der Burgkirche zu Sároszpaták, die in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts eine reformierte Kirche war, ein ähnliches Epithaphium aus dem Jahre 1583. Doch auf diesem ist ein anderes Wappen zu sehen. Ähnliche Grabsteine sind uns aus jener Zeit aus Kassa (Kaschau) und aus Siebenbürgen bekannt.

Die Grabverse sind Distichone in gehobenem Latein; das Epithaphium der Ehefrau spiegelt den wahren Schmerz des vereinsamten Gatten wider.

Der Grabstein des Knaben ist aus Sandstein. Seine Schriftzüge in capitalis maiuscula (Antiqua) sind ungleichmässig dahingeworfen. Sie zeugen von weniger genauer Arbeit. Der Grabstein der Katharina von Illavölgyi ist aus qualitativ gutem Kalkstein. Die Meisselung des Wappens wie auch der Antiqua-Lettern zeugen davon, dass hier ein geschickterer Steinmetz am Werk war.

Wir wissen nicht, wo die Grabsteine gefertigt wurden, ob in der Bauwerkstatt der Burg zu Diósgyőr, oder aber in irgendeiner anderen Steinmetzwerkstatt in Nordostungarn, oder aber vielleicht als Arbeit eines wandernden Steinmetzes.

Die Grabsteine sind wichtige Zeugen für die Gesellschafts- und Kulturgeschichte des derzeitigen Marktflecken Miskolc und der Burg zu Diósgyőr.

Éva Gyulai